

אליהו ואלישע: קדושה מחרבת וקדושה שבטבע

ר' אלעד נבו

ראשי פרקים:

פתיחה
אליהו והקדושה המחרבת
אלישע והקדושה שבטבע
סיכום

פתיחה

ספר מלכים מתאר לא רק את קורותיהם של מלכי יהודה וישראל, אלא גם את פועלם של שני נביאים חשובים ומיוחדים - אליהו ואלישע. שני הנביאים מלווים את מהלך האירועים לאורך כעשרים פרקים, מה שיכול היה להיקרא כספר בפני עצמו, ספר אליהו או ספר אלישע. בתוך התהפוכות הרוחניות והלאומיות שחווים מושלי העם, ניצבים שני הנביאים ומציגים זווית אחרת של הקיום הישראלי, מעין "מאחורי הקלעים" הרוחניים של אותה התקופה.

אלישע הינו תלמידו המסור של אליהו, אך הבדל גדול ישנו בין דרך ההנהגה של השניים. בשורות הקרובות ננסה לעמוד על העמדות השונות של שני הנביאים ונראה שכל אחד מהם מציג עמדה שונה וכמעט הפוכה ביחס לגוף, לטבע ולהופעת הקדושה.

אליהו והקדושה המחרבת

כשם שאליהו עוזב את העולם בסערה השמימה, כך הוא מופיע בסערה על בימת ההיסטוריה הנבואית - ללא הקדמה, ללא רקע מוקדם, אליהו פשוט מופיע: "וַיֵּאמֶר

אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב חי ה' א-להי ישראל אשר עמדתני לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" (מל"א יז, א). הכתוב לא מספר לנו מיהו אליהו ומאין הגיע, לא מה הוביל אותו לעמוד כנגד אחאב וכיצד עשה זאת; "ויאמר אליהו", כך פתאום מופיע הנביא, באמירה נחרצת וחד משמעית – גזירת בצורת על עם ישראל בעקבות חטאיהם והנהגתם. הופעתו של אליהו כה מסתורית עד כדי שחז"ל מתקשים לזהות את השבט ממנו הוא מגיע – "אליהו משל מי, רבי אלעזר אומר משל בנימין, דכתיב (דה"א ח, כז) 'ויערשיה ואליה' כל אלה בני בנימין. רבי נהוראי אומר משל גד" (בראשית רבה עא, יב). לא ברור אם הוא מבני לאה או בני רחל. איננו יודעים מי הם הוריו, היכן גדל; הוא מופיע כבן בלי בית, נווד, אנרכיסט של קדושה.¹

על קנאותו של אליהו דובר ונכתב רבות ואנו לא נתמקד בנקודה זו, אלא נבחן את ייחסו של אליהו לעולם הזה דרך היחס לגוף ולטבע. מיד לאחר גזירת הבצורת מצווה ה' את אליהו ללכת קדמה אל נחל כרית, "ויהיה מהנחל תשתה ואת הערבים צויתי לכללך שם" (שם שם, ד). אליהו עושה כמצווה עליו, יושב על יד הנחל, "והערבים מבאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומן הנחל ישתה" (שם שם, ו). אליהו אינו מעסיק עצמו בהשגת מזון, הוא פרוש מענייני העולם הזה עד כדי כך שהעורבים הם אלה שמכלכלים אותו.² אך לבסוף, בעקבות הבצורת שגור אליהו עצמו, נגמרים המים בנהר. אליהו שוב מקבל ציווי מהקב"ה ללכת אל מקום שבו יזונו ויכלכלו אותו. הוא מצווה ללכת צרפתה שבצידון, "שם הנה צויתי שם אשה אלמנה לכללך" (שם שם, ט). לא בכדי מדגישים הפסוקים את ענייני התזונה והכלכלה. מובלטת כאן פרישותו של הנביא מענייני העולם הזה, והבורא ב"ה הוא זה שדואג לתזונתו הגשמית של הנביא.

1 רבי משה קורדיברו, הרמ"ק, מציג את אי-זיקתו של אליהו לשבט מסוים: "בענין יחס אליהו נחלקו רז"ל מאיזה שבט היה, מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימין ומהם אמרו פינחס זה אליהו. ולכל א' מהדעות האלו יש להם סמך מן הכתובים. ויש מהם שאמרו שהוא מזרע רחל והוא בעצמו היה מתיחס פעם בזה ופעם בזה". הרמ"ק אף מעלה סברה שאליהו היה מלאך שנתגשם בגוף, אך דוחה סברה זו, אך עצם העלאת השאלה מעידה על מעלתו ו"תלישותו" של אליהו: "תוך דברי הרשב"י ע"ה שדעתו הוא שאליהו היה בן אדם וכן דעת כל חכמי הגמרא דעד כאן לא פליגי אלא מאיזה שבט היה, אבל לומר שהיה מלאך שנתגשם אין מי שיסכים בזה". (פרדס רימונים כד, יד).

2 מעניין שדווקא העורבים, הידועים כחיה אנוכית ואכזרית, הם אלה שאמונים על הזנת הנביא. בעל ה"מצודת דוד" מסביר כי היה זה כדי ל"העיר רוחו [של אליהו] לבל יתאכזר על ישראל, בראותו כי העורבים האכזריים יחמלו עליו לכלכלו, ואיך לא יחמול הוא על ישראל".

אליהו מגיע צרפתה ופוגש את האלמנה, ומיד הוא מצווה עליה להביא להגיש לו מים לשתייה ולחם לאכילה:

ויקם וילך צרפתה ויבא אל-פתח העיר והנה שם אשה אלמנה מקששת עצים ויקרא אליה ויאמר קחי נא לי מעט מים בכלי ואשתה. ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי נא לי פת לחם בידך. ותאמר חי ה' א-להיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח וכד ומעט שמן בצפחת והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו. ויאמר אליה אליהו אל תיראי באי עשי כדברך אך עשי לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרנה. כי כה אמר ה' א-להי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תקסר עד יום תתן (תת) ה' גשם על-פני האדמה. (מלכים א יז, י-יד)

לכאורה, נראה תחילה כאילו אליהו דואג לתזונתו כאשר הוא מבקש ממנה להביא לחם ומים, אך מהמשך הפסוקים ומהמפרשים עולה כי אליהו דרש באוכל כדי להדגיש על הנס שיעשה. הרד"ק מסביר שלא אלמנה לא היה מלכתחילה במה לכלכל את אליהו, מה שמדגיש את גודל הנס, וזוהי מטרת המעשה - "ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם ע"י נס הוא שאמר שיצוה דברו ברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו". כמו העורבים שנשלחו לכלכלו בדרך פלא, כך גם מתוך דלות האלמנה צומח עושר כלכלי שמטרתו לכלכל את אליהו על דרך הנס.

בפסוקים שלאחר מכן אנו נפגשים עם יכולת החייאת המתים של אליהו, כאשר בן האלמנה נפטר והיא מצרה על גורלה. אליהו משתמש במפתח לתחיית המתים שנמסר בידו, כפי שמראה הגמרא במסכת סנהדרין קיג, א. על כך מכנה אותו הצרפתי "איש א-להים": "ותאמר האשה אל אליהו עתה זה ידעתי כי איש א-להים אתה, ודבר ה' בפיך אמת" (מלכים א יז, כד).

פרק יח מתאר את מאבקו של אליהו באחאב ונביאי הבעל, הוכחתו את רמאותם ושחיתותם. בתום המאורע התיאטרלי והמרשים מבטיח אליהו לאחאב כי גשם קרב וביא: "ויאמר אליהו לאחאב, עלה אכל ושתה. כי קול המון הגשם. ויעלה אחאב לאכל ולשתות, ואליהו עלה אל-ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו" (שם יח, מא-מב). אליהו עולה אל ראש ההר להתפלל על הגשמים לאחר שהבטיח לאחאב כי הם קרבים לרדת. המלבי"ם מסביר כי אליהו ביקש להוריד גשמים דווקא בדרך הנס, ולא בדרך הטבע - "כי כבר האמין אליהו שיבא הגשם, ואליהו עלה להתפלל, שהגם שא"ל ה' שיתן מטר, היינו שלא יעצר המטר הטבעי, אבל הוא התפלל שירד תיכף ע"פ נס". אליהו מעדיף את ההנהגה הנסית על פני הנהגת הטבע. דווקא הנס המורם-מטבע משפיע יותר על הסביבה, לפי שיטת אליהו.

לאחר הוכחתו של אליהו את עליונותו הבלתי ניתנת לערעור של הבורא על פני נביאי הבעל הוא פונה לדרכו להתבודד במדבר בבורחו מפני איזבל ואחאב. מה מפתיעים הפסוקים המספרים לנו על ייאושו של אליהו מהחיים, "וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה ה' קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנֹכִי מֵאַבְתָּי" (שם יט, ד). אליהו קץ בחיים על פני האדמה. הוא השלים את תיקונו, הוא השיב את עם ישראל בתשובה וביזה את העבודה הזרה. אין לו מה לחפש עוד בעולם הזה, לכאורה. המלבי"ם מתאר את בקשתו של אליהו "וישאל את נפשו למות – כי ראה שכבר תיקן לצורך עצמו את אשר היה לו לתקן בחיים הזמנים, וראוי כי תשוב נפשו אל צרור החיים ותעזוב את הלבוש החומרי המאפיל בינה ובין האור הבהיר". הגוף, החומר, הטבע, כולם מכשול עבור אליהו בפני אור אינסוף, האור הבהיר. הוא שואף אל הרוחניות המוחלטת ודוגל בביטול החומר. בתגובה, ה' שולח לו מלאך שאכיל אותו עוגת רצפים וצפחת מים. המלבי"ם מסביר כי העוגה הייתה "עוגה של רשפי אש, נדמה לו כיאלו רשפי אש נתאחדו כדמות עוגה הראויה למאכל, וכאילו צוהו לאכול העוגה הזאת, שהוא כפי המשל, שגופו יזדכך מן חלק העפר ויעשה כבריות המורכבות מיסודות הקלים אש ומים ורוח". לפי פירוש זה, אליהו אכל את העוגה כי ראה בה כוח רוחני שמסמל את שאיפתו לעזוב את חיי החומר. והנה, אכילה זו כלכלה את אליהו למשך ארבעים יום – "וַיֵּלֶךְ בְּכַח הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הָרֶגֶל-לְהִים חֶרֶב" (שם, ח). בדומה למשה שעלה להר סיני לארבעים יום וארבעים לילה, אליהו הולך ארבעים ולילה בזכות אכילת העוגה שהייתה לכאורה אכילה גשמית, אך למעשה הייתה אכילה רוחנית שאפשרה לו להגיע למעלה הקרובה לזו של משה רבינו.³

הבורא מתגלה לאליהו ומגלה לו את הסוד כי לא ברוח ה', ולא ברעש ה', ולא באש ה', כי אם קול דממה דקה. אליהו מליט פניו באדרתו למול גילוי עליון זה. אז הוא מקבל נבואה על המלכת שני מלכים והעברת שרביט הנבואה לאלישע הנביא, אשר ימשך לנבואה תחתיו.

גזירת הבצורת על עם ישראל, המאבק האקטיבי במלכות אחאב, ההתנתקות מהחברה וביטול חיי הגוף מתקשרים כולם למה שמכנה הראי"ה קוק "קדושה

3 ובכל זאת יש הבדל בין אליהו למשה – משה ניצב ארבעים יום ולילה בהר סיני, בעוד אליהו הלך במשך אותו הזמן כדי להגיע אל ההר.

מחרכת". זוהי קדושה שמורדת בכל הקיים ומבקשת לכונן מציאות מתוקנת יותר, עליונה יותר. ההולכים בדרכה רואים למול עיניהם את המציאות הראויה להיות, ולא את זו הנוכחית החלקית והקלוקלת:

יש קדושה בונה, ויש קדושה מחרבת. הקדושה הבונה טובה גלוי, והמחרבת טובה גנוז, מפני שהיא מחרבת כדי לבנות משהו יותר נעלה ממה שכבר בנוי. המשיג את סוד הקדושה המחרבת יכול הוא לתקן כמה נשמות, ולפי גודל השגתו כך גדול הוא כח תקונו. מהקדושה המחרבת יוצאים הלוחמים הגדולים, המביאים את הברכה לעולם...⁴

אליהו מסיים את דרכו עלי אדמות כשהוא עולה "בְּסֶעֱרָה הַשָּׁמַיִם" (מ"ב ב). אליהו לא מת, הוא עולה ביחד עם גופו מעלה לעולמות העליונים. מתוך ביטול החומר הרדיקאלי אליהו הצליח לזכך את גופו עד כדי כך שהוא יכול להעלות אותו איתו מעלה. כפי שמסביר זאת הרמח"ל בספר דעת תבונות, סימן קכ"ו:

כי כבר היה גופו [של אדם הראשון] וְךָ כמציאות המלאכים ממש, ועל זה רמזו ז"ל באמרם בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב "כתנות אור", הכוונה במאמר זה להודיע וְךָ ערכו של גופו של אדם הראשון לפני חטאו, שאחר החטא נתעבה ונעשה גס וכבד כיום הזה. וכבר ראינו דוגמא לזה בעולם, חנוך ואליהו, שגופם נזדכך ונתעלה להיות כמלאכים העליונים.

אלישע והקדושה שבטבע

לאחר ההתגלות בהר חורב והציווי-נבואה להעביר את מושכות הנבואה אל אלישע, אליהו מוצא את אלישע בביתו, חורש את שדה משפחתו - "וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפְטָן וְהוּא חֹרֵשׁ שָׁנִים עֶשְׂרִי צִמְדִים לְפָנָיו וְהוּא בְּשָׁנִים הָעֶשְׂרִי וַיַּעֲבֹר אֵלָיו וַיִּשְׁלַךְ אֶדְרָתוֹ אֵלָיו" (מ"א יט, יט). אלישע עוזב את הכל, רץ אחרי אליהו ומבקש ממנו "אֲשָׁקֶה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי, וְאֶלְכָה אַחֲרֶיךָ", אך אליהו לא מתרצה - אם הוא חוזר אחורה הוא לא יכול לבוא אחריו. אלישע עוזב הכל והולך עם מנהיג הנביאים של זמנו. נקל לראות כאן את החיבור של אלישע לעבודת האדמה, מנהיג את הבהמות שחורשות בשדה. הוא מחובר לקרקע, לחיי מעשה, הוא עובד עם גופו. אלישע עובד בשדה אבותיו, והוא אף מבקש ללכת להיפרד מהם, אך

4 אורות הקודש ב, עמ' שיד, קדושה מחרבת ובונה.

אליהו דורש ממנו טוטאליות, לבוא איתו כאן ועכשיו, התמסרות מלאה בלי כבלי משפחה. הנביא הנודד שמוצאו נתון במחלוקת לוקח עמו את הנביא המחובר לבית אבותיו ולקרקע שלהם.

ביום הסתלקותו של אליהו השמיימה נחשף חיבורו העמוק של אלישע למורו ורבו בנבואה אליהו. אלישע מודע לכך שאליהו עתיד להסתלק מן העולם וכך גם בני הנביאים האחרים. אלישע מלווה את אליהו מבית אל ליריחו ומיריחו הירדנה, שם הוא רואה את אליהו חוצה את הירדן באמצעות אדרתו "וַיִּקַּח אֵלָיו אֶת אֲדָרְתוֹ וַיִּגְלֶם וַיִּכֶּה אֶת הַמַּיִם וַיַּחְצוּ הַנָּהָר וַיַּעֲבְרוּ שְׁנֵיהֶם בְּחַרְבָּה" (מל"ב ב, ח). המלבי"ם מסביר מעשה זה כהכנה של אליהו לקראת התפשטותו מהגוף החומרי – "לקח אדרתו – שהוא משל אל לבושו החומרי. 'ויגלום' – עשהו גולם.. שהוא החומר המוכן להשתנות ולהעשות כלי כאשר יושר בעיני היוצר לעשות, ובזה 'הכה את המים' ובטל יסוד המים שבגופו, וכן גם הטבע הכוללת נמשכה אחריו". אליהו הכין את גופו לקראת ההסתלקות מהעולם הזה, ונהר הירדן פעל לפי מעשיו של אליהו ונחצה גם הוא. כשהם חוצים הנהר אליהו שואל את אלישע "מָה אֶעֱשֶׂה-לְךָ בְּטָרְם אֶלְקָח מֵעַמְךָ" ואלישע משיב "וְיִהְיֶה נָא פִי-שְׁנַיִם בְּרוּחְךָ אֵלַי". אליהו מתקשה להשיב לו בדבר, אך מנחה אותו שבמידה ויראה את הסתלקותו השמימה ידע כי נתקבלה בקשתו.

אך יש להבין – מהי בקשתו של אלישע? מהי אותה רוח כפולה שביקש להשיג? המלבי"ם הסביר שרוח אליהו תצטרף לרוחו הקיימת של אלישע ובכך תתקיימנה בו רוח כפולה. הסברו של הר"ן תולה את תוספת הרוח בעובדה שאליהו זיכך את גופו ועלה איתו מעלה. רוח זו תשרה גם על אלישע:

אבל אם תראה אותי לוקח מאתך, שיהיה שם בעת שימשך השפע עלי יותר ממה שהוא נמשך היום, שאין ספק שבעת ההיא נתעלה אליהו על אחת כמה וכמה ממה שהיה בתחלה, עד ששבו גופו ונפשו כמלאכי השרת, אם תראה אותי בעת ההיא ויגיע אליך שפע באמצעותי, יהי לך כן, שיגיע אליך פי שנים ממה שאני עומד בו כיום.⁵

מיד לאחר הסתלקות אליהו מרים אלישע את האדרת עמה חצה אליהו את הירדן וחוצה אף הוא את הירדן לשנים. בני הנביאים מכירים כי רוח אליהו נחה על חברם

והם משתחווים אפים ארצה. מרגע זה מתחילה מסכת ארוכה של מעשי נסים שמחולל אלישע. יש שהסבירו שהברכה "פי שנים מרוחך" מתייחסת לכמות הנסים של אלישע, אשר כפולה מזו של אליהו. כך הגמרא בסנהדרין מזו, א מציעה שבועוד אליהו החיה מת אחד, אלישע החיה שניים, ודנה מי הם השניים. אכן מעלליו של אלישע עמוסים בסיפורי נסים – הוא מרפה את צרעת נעמן שר צבא ארם, מחיה מתים ואף הופך את סדרי הטבע כדי לסייע לרווחת הנביאים. אנחנו נרצה להציע הצעה נוספת המסבירה את "פי שנים ברוחך" – אלישע זכה לקדושה כמו זו של אליהו, המשברת את מערכות הטבע, אך יחד עם זאת הוא גם זכה לקדושה שבטבע, שפועלת מתוך עולם החומר ולא נלחמת בו.

ההבדל בין הנהגתו הלאומית של אלישע לבין זו של אליהו מתבטא בנס המים שהוא מקיים לטובת יהורם בן אחאב מלך ישראל. כחלק ממלחמתו במואב מבקש יהורם מיהושפט מלך יהודה לחבור אליו. בדרך מבקש המלך להיוועץ בנביא, והוא מופנה אל אלישע "אֲשֶׁר יֵצֵק מִים עַל יְדֵי אֱלֹהֵיו" (מ"ב ג, יא). תחילה אלישע דוחה את יהורם אשר ממשיך את מסורת אמו כעובד עבודה זרה, "מֵה-לִי לָךְ לָךְ אֶל נְבִיאֵי אֲבִיךָ וְאֶל נְבִיאֵי אֲמֶךָ", אך בזכותו של יהושפט מלך יהודה הוא מוכן לסייע לו. הוא מזמין נגן שיסייע להופיע את רוח ה' ומחולל נס הממלא את הנחלים מים, מבלי שירד גשם. בעוד אליהו גזר בצורת על אחאב מלך ישראל והוריד גשם לאחר שחיתת נביאי הבעל, אלישע מוכן לסייע ליהורם – גם אם תחילה דחה אותו – ועוד בנס החולל מים. בזכות הופעת המים והשתקפות השמש בהם, בטוחים המואבים כי מדובר בדם והם מתחילים להרוג האחד את השני מרוב פחד, כך שבזכות הופעת המים מתחולל גם נס לאומי.

בפרק העוקב נפגש עם אלישע עם שתי נשים מרכזיות במסכת חייו. אנו ננסה להראות כיצד המפגש עמן מבליט את דרכו הייחודית של אלישע. תחילה, אישה אחת מנשי בני הנביאים צועקת אל אלישע "עֲבֹדְךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יְדַעְתָּ כִּי עֲבָדְךָ הִיָּה יָרָא אֶת ה' וְהַנְּשָׂה בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדָיו לֹא לְעֲבָדִים" (מל"ב ד, א). המפרשים מסבירים כי בעלה שנפטר היה עובדיה אשר נשא תפקיד בממלכת אחאב והסתיר מאה נביאים שנרדפו על ידו, ביניהם אליהו. האשה אם כן מלינה על חוסר הצדק בלקיחתם של שני ילדיה לעבדים. אלישע מבקש להמציא לה פרנסה אשר תאפשר לה לפדות את בניה. הוא שואל אותה מה יש לה בביתה והיא משיבה ששמן:

וַיֹּאמֶר לְכִי שְׂאֲלִי לָךְ פְּלִים מִן-הַחוּץ מֵאֵת כָּל שְׂכַנְכִי (שְׂכַנְיָךְ) פְּלִים רְקִים אֶל תְּמַעֲיָטִי. וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בְּעֵדְךָ וּבְעֵד בְּנִיךָ וַיִּצְקֶתָ עַל כָּל הַפְּלִים הָאֵלֶּה וְהִמְלֵא תְּסִיעֵי.

וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעֵדָה וּבְעֵדָה בְּנִיָּה הֵם מְגִישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מִיִּצְקָת (מוֹצֵקֶת).
וְהִיא כְּמִלֵּאת הַפְּלִים וַתֹּאמֶר אֶל בְּנֵי הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד פְּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד פְּלִי
וַיַּעֲמֵד הַשָּׁמֶן. וַתִּבֹּא וַתִּגְדֹּל לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מְכַרִי אֶת הַשָּׁמֶן וְשִׁלְמִי אֶת
נְשִׁיכִי (נְשִׁיךְ) וְאֶת בְּנִיכִי (וּבְנִיךְ) תַּחֲיִי בְּנוֹתֶר. (מלכים ב ד, ג-ז)

לא בכדי מדגיש הכתוב את חלק הכלים בנס השמן. עבודתו של אלישע היא הופעת
ה' הברכה דרך הכלים הארציים. כדי שיחול השפע יש להתקין כלים מתאימים.
שלא כמו אליהו, שרוחו הגדולה ביטלה ובטשה כל חלק ארצי – אורות ללא כלים –
ניסיו של אלישע מופיעים דרך הכלים המכילים את האור.

בפרשה שלאחר מכן אלישע מגיע לשונם, שם אישה אחת מתקינה לו בביתה חדר:

וַתֹּאמֶר אֶל אִשָּׁה הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עָבַר עָלֵינוּ תָּמִיד. נַעֲשֶׂה
נָא עֲלִית קִיר קַטְנָה וְנָשִׂים לוֹ שֵׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶף וּמְנוּרָה וְהִנֵּה בָּבֹאוּ אֵלֵינוּ יָסוּר
שְׁמָה. (מלכים ב ד, ט-י)

לכאורה אין מיוחד בפרשה זו, אך בפועל מתגלה פרשה זו כמהותית להבנת דרכו
של אלישע. המלבי"ם מצטט את הזוהר האומר כי המיטה, שולחן, כסא ומנורה
הנם "ד' תיקוני שכינתא". על אותו הפסוק נאמר במסכות ברכות י, ב "אמר אביי
ואיתימא ר' יצחק הרוצה להנות יהנה כאלישע". הגמרא מתכוונת להנאה ממתנות
מאחרים, אך נראה שנוכל להבין אמירה זאת גם כדרך להתבונן על האפשרויות
שהחיים מזמנים. אלישע מביט על הכלים הארציים – מיטה, שולחן, כסא ומנורה –
כאמצעים לתיקון השכינה. הוא "נהנה" מהחיים כלומר שהוא משתמש בחיים
החומריים כדי להופיע את ברכת ה', לתקן את השכינה בארץ.

הגר"א בפירוש "אמרי נועם" על מסכת ברכות מוצא כי ארבעת הכלים שתוקנו
לאלישע מרכיבים ראשי תיבות "משכון" ומקביל אותם לתפילות. גם הרבי
מילובאוויטש בספרו "תורת מנחם" מסביר הסבר דומה:

נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מיטה ושולחן וכסא ומנורה, ואיתא בזהר
שהם ד' תקוני שכינתא, והיינו שהם ענינים שהאדם צריך לתקנם, שלכן נקראים בשם
תקוני שכינתא. מיטה הוא עבודת הלילה בכלל, והעבודה דתפלת ערבית וקריאת שמע
שעל המטה בפרט. שולחן הוא העבודה דפסוקי דזמרה. כסא הוא העבודה דק"ש,
צלותא דמיושב...⁶

ארבעה כלים ביתיים אלה רומזים לעבודת המשכן ועבודת התפילה. כלים אלה מרמזים על היכולת לפעול מתוך הבית ולתקן את השכינה בארץ. ניתן להציע כי המיטה מבטאת את מרחב האינטימיות ומרחב החלום, הדמיון הפורץ מעלה; השולחן מבטא את עבודת האכילה, היכולת לרומם את החלק הבהמי באדם; הכיסא מבטא את הלימוד, הישיבה הממושכת לקריאה והגות; המנורה מבטאת את החיבור לעולם שבחוץ, הכנסה פנימה של אור חיצוני לכאורה, שמשמש לעבודה פנימית, ביתית.

בפירוש עין איה של הרב קוק על הגמרא הנ"ל, הוא מרחיב ומדבר על הופעת הקדושה בחיים. פועלו של אלישע אצל האישה השונמית פותח הראי"ה לדיבור על הקדושה המתגלה על ידי הגוף:

שפע החיים להמשך בגוף, ראוי הוא למי שהשלים לעשות מקום גשמי להועיל למטרת החיים. ע"כ השונמית שעשתה עליית קיר, מקום מושב לאיש א-להים קדוש אלישע, שהשלם הגמור הוא מטרת החיים כולם, כמ"ש "כי זה כל האדם", ראוי להיות השכר הנמשך מזה המשכת החיים עצמם...⁷

פירושו של הראי"ה מתחבר להמשך הסיפור על השונמית – אלישע מברך אותה שתלד בן, וכך קורה, אלא שהבן נפטר בגיל צעיר, ולבסוף אלישע מחיה אותו. הראי"ה קושר את החלקים השונים של סיפור השונמית – עלית הקיר שהתקיינה לאלישע, מות בנה והחיותו, כולם מבטאים את הופעת הקדושה בחיים על פני הארץ, שהמעלה הגדולה בהם הינה "המשכת החיים עצמם", כמהות עצמית.⁸

כחלק מהפרשיה הארוכה של מות בנה של השונמית והנסיונות להחיות אותו, שולח אלישע את משרתו גיחזי להחיות את בנה על ידי משענת, מקל, שהוא נותן בידו: "וַיֹּאמֶר לְגִיחְזִי חָגַר מִתְנִיךְ וְקַח מִשְׁעֲנָתִי בְיָדְךָ וְלֶךְ כִּי תִמְצָא אִישׁ לֹא תִבְרָכְנוּ וְכִי יִבְרָכְךָ אִישׁ לֹא תִעֲנֶנּוּ, וְשָׁמַתְּ מִשְׁעֲנָתִי עַל פְּנֵי הַנְּעָר" (מ"ב ד, כט). הראי"ה קוק מבאר פרשה זו כניסיון של אלישע להעביר את הקדושה והיכולת להחיות מתים אפילו דרך חפץ דומם. הראי"ה מבאר את דרכי התקדשותו של האדם, החלת הקדושה על כל חושיו ואף על קנייניו – המקל, החמור וכל אשר לו:

7 עין איה ברכות א, פרק ראשון, קמב.

8 יש לציין כי ביטוי זה מופיע גם במסילת ישרים, כו, שער הקדושה – "הנה הדבק בו יתברך דביקות גמור יוכל למשוך ממנו יתברך אפילו משך החיים עצמם".

אור הקודש מתפשט בתחלה על הדבור, שנעשה כולו נובע ממעין החיים של הקדושה... אחר כך מתעלה גם כן חוש השמיעה... ואחר כך האור מתפשט על חוש הראיה... ואחר כך כל תנועה, וכל רגש וזעזוע נעשה מלא חן וכבוד עליון, עד המדה העליונה של הופעת אור קודש גם על כל קניניו, על כל מה שמתמש בהם, מקלו, חמורו, וכל אשר לו.

אמנם להחיות מתים על ידי המשענת זאת היא מדה של צדיקים לעתיד לבא, ואלישע רצה להופיע אור קודש זה, בעולם הזה, ונדחה הדבר עד עת קץ. ונצוצי אורות מזה באים לישרי לב, מעין עולם הבא, ותחית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב, אשר באדרתו צפון כח הקודש לשפוך רוח נבואה, ולעשות פלאות, בצעקת איה ד' אלהי אליהו...⁹

אלישע לא הצליח להחיל את היכולת להחיות המתים על חפץ דומם, אך לעתיד לבוא תופיע סגולה זו על ידי אליהו, מורו של אלישע, שהצליח להחיל קדושה על אדרתו, איתה חצה את הירדן ואותה העביר הלאה לאלישע שהשתמש בה גם הוא כדי לחולל נסים, כפי שכבר ראינו.

יחסו של אלישע לטבע מתגלה גם בפרשיה תמוהה במקצת בה אחד מבני הנביאים מפיל חתיכת ברזל ששאל מאחר אל תוך הירדן, "וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדֹנָי, וְהוּא שְׂאוֹל" (מ"ב ו, ה). אלישע מחולל נס ומציף את הברזל כעץ. המלבי"ם מפרש מעשה זה ש"הראה שיש בכח הנביא להפך הטבעיים שהעץ והברזל החליפו טבעם זה לזה, העץ צלל במים אדירים כעופרת, והברזל צף למעלה כעץ קל". מדוע חשוב לאלישע לחולל נס זה? מדוע חשוב לו להראות כי תכונות העץ והברזל יכולות להתחלף זו עם זו? נראה כי אלישע מבקש להראות לבני הנביאים כי ההופעה הנסית יכולה להופיע דרך הטבע; היא מסוגלת לשדד אותו מצד אחד, אך היא לא מבטלת או מבטלת אותו. הקדושה יכולה להגיע גם בחיים הטבעיים, והיא יכולה להפוך אותם ולשפר אותם לטובת ערכי הקודש.

סיכום

לאחר שנים רבות של נסים וליווי הנביאים והמלכים בדורו, אלישע חולה ומת. בדומה לאליהו מורו, גם מותו של אלישע לא מסתכם במוות רגיל. לאחר מותו הוא עוד מסוגל להחיות מתים הנופלים על קברו:

וַיָּמָת אֱלִישֶׁעַ וַיִּקְבְּרוּהוּ, וַגְּדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בְּאֶרֶץ בְּאֵת שָׁנָה. וַיְהִי הֵם קִבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד, וַיִּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקִבְרֵי אֱלִישֶׁעַ, וַיִּלְךְ וַיִּגַע הָאִישׁ בְּעֲצָמוֹת אֱלִישֶׁעַ וַיְחִי וַיָּקָם עַל רִגְלָיו. (מלכים ב יג, כ-כא)

קדושתו של אלישע מופיעה אף לאחר מותו. גם כאן, נראה כי מדובר בהמשך של מהלך חייו – מי שפעל בשליחותו להופיע את הקדושה דרך הטבע, מסוגל להחיות מתים אף בזכות עצמותיו. הגוף לא נרקב ונטמא, אלא מתעלה, מזדכך ומקדש. בעוד אליהו זיכך והעלה את גופו מעלה לעולמות עליונים, אלישע השאיר גופו מטה והמשיך לחולל עמו נסים. וראויים לסיום דברי רמח"ל בשער הקדושה (פ' כו) שבמסילת ישרים, אשר מציין את הנביאים אליהו ואלישע כדוגמא למי שזיככו עצמם עד שהגיעו למעלת הקדושה ותחיית המתים:

והנה האיש המתקדש בקדושת בוראו אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות ענייני קדושה ממש... כללו של דבר ענין הקדושה הוא שיהיה האדם דבק כל כך באלהיו, עד שבשום מעשה אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך, עד שיותר יתעלו הדברים הגשמיים אשר ישמשו לאחד מתשמישיו במה שהוא משתמש בהם, ממה שיורד הוא מדביקותו ומעלתו בהתשתמשו מדברים גשמיים...

והנה מה שעוזר להשגת המדה הזאת הוא ההתבודדות והפרישה הרבה כדי שבהעדר המטרדים תוכל נפשו להתגבר יותר ולהדבק בבורא, מפסידי המדה הם חסרון הידיעות האמתיות ורוב החברה עם בני האדם כי החומריות מוצא את מינו וניעור ומתחזק, ונשארה הנפש לכודה בו ולא תצא ממאסרה, אך בהפרדו מהם והשארו לבד ויכין עצמו אל השראת קדושתו, הנה בדרך שרוצה לילך בה יולכיהו, ובעזר האלהי אשר יותן לו תתגבר נפשו בו ותנצח את הגופניות, ותדבק בקדושתו יתברך ותשלם בו ומשם יעלה אל מעלה גבוהה יותר, והוא הרוח הקדש שכבר תגיע השכלתו להיות למעלה מחק האנושי, ויוכל להגיע דביקותו אל מעלה כל כך גדולה שכבר ימסר בידו מפתח של תחיית המתים כמו שנמסר לאליהו ואלישע שהוא מה שמורה על עוצם ההתדבקות בו יתברך שבהיות הוא יתברך שמו מקור החיים, הנותן חיים לכל חי...